

Barta János: Madách Imre. Bp., 1942. (Franklin.) 187 l. (Magyar Írók.)

A Magyar Írók sorozat fontosságát és jelentőségét mi sem bizonyítja jobban, mint Barta János Madách-essay-je. Voinovich Géza valóban pontos és teljes Madách életrajza filológiaiilag feltárt mindent, ami Madáchra és életművére előtalálható volt, a mélyreható, filozófiai és lélektani szempontú, a szellemtörténet nyereségeit annak túlzásai nélkül felhasználó Madách-magyarázat azonban mind a mai napig hiányzott. Végre Barta János munkája méltó módon pótolja ezt a hiányt.

Barta Madách egyéniségét a késői romantikába állítja bele. Ennek a késői romantikának s így Madáchnak tipikus lelki-szellemi jegyei a következők: az élmény, mint az élet egyetlen értelme, intézmény-ellenesség, a valóságos magyar sorsproblémák iránti csekély érzék, pesszimista emberlátás. A tipikus jegyek megállapítása után Madáchra fordítja figyelmét. A fiatal Madách romantikus lélek; erre az alapra a normatív élmény, a csodaváró, eszmehívó liberalizmus csak rétegeként rakódott. Ennek a kettősségnek világnézetileg jelentkező eredményei a monizmus és dualizmus, továbbá individuális szemlélet és emberközösség, pesszimista azonosság-tudat és fejlődésgondolat. Fiatalkorának egészen a házasságáig tartó nagy kérdése: az önmegvalósulás válsága. A teljes, a megvalósult élet elérésére több lehetőség van a kezében: az első a küzdelem a politikai reformokért, a második a romantikus élmény, az életvágy realizálása (barátság, szerelem), a harmadik a költészet. A fiatal Madách költői tehetségének korlátaira nagyon találóan világít rá Barta: erős élményvágya nagyon gyöngé átélőképességgel kapcsolódik, bizonyos aránytalanság van alkotásvágya és alkotóereje között. Ilyen módon a művészi hangulat megkívánta egyensúlyi helyzet nem jön létre benne. Ebből a válságból két irányban lehet szabadulni: az egyik az akarat erősödése, a türelmetlen alkotóvágy fékezése, a másik, a fontosabb: a felsőbbrendű megismerőképességek kifejlődése (értékek és szellemi alkotók szemlélete, a világ egy-egy darabjának fogalmi megismerése). A válság megoldását házassága sietteti. Ennek lényege a következő: megszabadult attól a nyomasztó tudattól, hogy nem él igazán, létezésének nincs metafizikai súlya és bizonyossága. A csendben érik az ember, érik a költő, most teszi meg az első lépést a művészi alkotáshoz szükséges nagy teremtő hangulat kialakítására. Kezdődik az anyaggyűjtés egy olyan műhöz, mely már nem akar a közvetlen élményből kisarjadni. A másik érlelő iskola: a szenvedés (családi, nemzeti és egyéni tragédia). Kialakul benne is az az erkölcsi realizmus, amely az embert eltéphetetlen szállal a földhöz kapcsolja, az életet inkább szemlélni, mint „élni“ kívánja. A nemzeti és egyéni tragédia örvénylésében metafizikai támasza, hite inog meg anélkül, hogy a materializmus karjaiba omlott volna: romantikus alapélménye megmaradt. Egyéni tragédiájához a háttérrel a német materialista forrongás adja meg. Ezt a forrongást világosan, biztos filozófiatörténeti tudással rajzolja Barta. Madách ebben az időben sokat olvas, ez a sokféle olvasgatás az első konkrét lépés a válságból a nagy mű kialakulásáig.

lása felé. Tudása, ténybeli ismeretei bővülnek, látóköre szélesedik; egyéniségének intellektuális vonásai megnőnek. Ennek nyomán bizonyos mélyebb érzelmi magatartás is kialakult benne: a lényeg utáni törekvés és az értelmi szintézis élménye okvetlen a dolgok fölé való emelkedés hangulatával töltötte el. De a döntő mozzanat az, hogy valamikor ebben az időben jutott el a világnézet gyötrő kérdéseinek végső feleletére: saját erkölcsi autonómiája, a személyiség erkölcsi döntésének öntudata lehet csak a szilárd pont, ahol megállhat. Itt *Az ember tragédiájá*-nak küszöbe, a nagy művészi hangulat kialakulása.

Barta a tragédia elemzése közben nagyon finom tapintattal letér az eddigi magyarázatok útjáról. Az eddigi magyarázók egyetemes, általános szempontból vizsgálták *Az ember tragédiájá*-nak alapeszméjét, célkitűzéseit. Széleskörű értelmezéseket tulajdonítottak Madáchnak: mi az élet célja, vagy mitől függ az ember boldogsága. Barta a madáchi művet saját korának gondolatvilágába állítja bele s onnan eredezteti céljait, mondanivalóját. Így jut — alapos és sok részletgazdagságot feltáró elemzés közben — arra az eredményre, hogy a tragédiának két, az eddiginél szűkebbkörű főkérdése van; az egyik — mondja szöszerint Barta — ez: megállja-e még helyét a romantikus korszak emberfölötti, titáni emberideálja? A másik: képes-e az ember bárminő, metafizikai tudásra, s szüksége van-e rá életében?

Ebbe a keretbe természetesen illeszkedik bele minden más fontos kérdés. Az eszmei harc megfejtése az, hogy Lucifer Adám lázadását a maga lázadásának mintájára akarja átalakítani, Adám teremtő-romantikus-hősies titanizmusát át akarja formálni a maga romboló-ateista-materialista értéktagadásává. E mögött a mítikus értelmezés mögött tulajdonképpen korszerű eszme rejlik: a romantikus génusz küzdelme a fenyegető materializmus kísértése ellen. A befejező képben Madách romantikus vágya szemünk előtt alakul át szinte klasszikus beteljesüléssé: „autonóm, metafizikától független erkölcsi öntudattá“. Végül is az ember azért küzd, mert tudja, hogy küzdenie kell, függetlenül minden metafizikai érdeklődéstől. Ez a titok megfejtése: a személyiség szabad erkölcsi döntése. Az Úr kegyelmét csak a szabad erkölcsi cselekvésben vehetjük tudomásul. Ez a vonás lényegében túlmutat már a kései romantikán, legyőzve annak lelki alkatát. Viszont abban, amit a költő nem tételként hirdet, hanem költőileg ábrázol: a valódi romantikus szellem képviselője.

Jövöbemutató pozitívum is van a tragédiában — véli Barta. Madách már eleve tiltakozik az európai ember lelkének fenyegető elszegényedése ellen — s eme fenyegető elszegényedés számláját mintha túlságos egyoldalúsággal állította volna ki Barta János a demokrácia terhére. Csak itt nem tudunk egyetérteni a szerzővel: nem a megterhelő számla egyoldalú irányítása miatt, hanem azért, mert ezekbe a következtetésekbe már nem mentünk volna bele. Minden hatalmas műalkotás egyetlen és örökkévaló tiltakozás mindenféle lelki elszegényedés, a magasabbrendű európai életformák bárholnan eredő szétrombolása ellen. A szabad ember erkölcsi autonómiája — amit Barta nagyon helyesen a legtöbbre értékeli a madáchi örökségből — nem egyféle, hanem sokféle veszélynek van kitéve századunkban.

Nem tudunk már rámutatni Barta János művének minden gazdagságára, eredményére, eszmemozdító hatására. Tudós és művelt olvasó egyaránt haszonnal és élvezettel forgathatja a nagy stílbiztonsággal megírt könyv lapjait. Csak még arra kell felhívunk a figyelmet, hogy Madách művének beleállítása nemzeti klasszicizmusunk folytonosságába s annak romantikus-klaszikus határterületére, egyike legfontosabb megállapításainak s nem mellőzhető irodalmunk fejlődésének rajzánál. Szerzőnk a magyar romantika legmélyebb gondolkodású ismerője s örömmel üdvözljük munkáját, mely nagy nyeresége irodalomtudományunknak.

Haraszthy Gyula.

Sötér István: Jókai Mór. (Magyar írók. Szerkeszti: Eckhardt Sándor.) Bp., (1941.) Franklin. 173 l.

Jókai egyik legnagyobb és legolvasottabb regényírónk, mégsem volt könnyen olvasható, magasabb igényt is kielégítő monográfiánk róla. Vagy csak a szakembereknek írtak róla, vagy egészen népszerű műveket állítottak össze. Az első igen jó példa Zsigmond Ferenc értékes Jókai-tanulmánya, amely az Akadémia kiadásában jelent meg, a másokra Mikszáth Kálmán verses Jókai-életrajza, amelyben minden szokásos túlzás és nagyotmondás megtalálható. Igaz, hogy hely sem volt, ahol ilyenféle írói arckép megjelenhetett volna. Ez is bizonyítja, hogy a *Magyar írók* sorozata az irodalomtörténet szempontjából „hézagot tölt be“.

A könyv szerzőjének nevét egy érdekes, újszerű regény címlapjáról és több egyéni-hangú tanulmányról ismerjük. Ez a könyv első nagyobb-igényű irodalomelméleti műve, s így fokozottabb érdeklődés fogadja. Ilyenkor helyezi el a közvélemény a szerzőt egyikébe az ismert kategóriáknak és méri föl, hogy betölti-e a szokásos kereteket, esetleg túlnő-e rajtuk?

Sötér István a szabadabban mozgó irodalomtörténések közé tartozik, akiket nem köt túlságosan az eddigi kutatások tömege. Jókainak csak legismertebb műveivel foglalkozik. Különösen kimerítően jellemzi első regényét, a *Hétköznapokat*, kimerítően foglalkozik az 50-es évek nagy regényeivel (*Erdély aranykora*, *Török világ Magyarországon*, *Egy magyar nábob*, *Kárpáthy Zoltán*). A többi regény közül általában azokat emeli ki, amelyeket az eddigi bírálat is a jobbak közé sorolt, csak az *Új földesúr* értékelésében tér el a tradíciótól. Egyéni kritikái szempontjával magyarázhatjuk csak, hogy éppen ezt a művét érzi gyengébbnek, amelyben Gyulai Pál is talált elismerésméltót. Sötérnek azonban éppen azért nem tetszik, amiért Gyulainak tetszett: talán ez a legjózanabb, legegyensúlyozottabb Jókai-regény. Viszont teljes mértékben elfogadja Beöthy Zsolt értékelését a *Sárga Rózsáról*, noha már hallatszottak hangok, amelyek itt újraértékelést sürgettek, emlegetvén, hogy ez a kis regény alig több, mint szépprózába ültetett népszínmű (a főhős még énekel [!] is).

A Jókairól szóló irodalmat is szabadon használja. Meg sem említi Szinnyi Ferenc művének azt a kötetét, amely éppen Jókai pályájának virágkorával foglalkozik, de ezenkívül is említhetnénk több olyan tanulmányt, amelyet gyümölcsöztethetett volna. Érdekes, hogy Herczeg Ferenc egyik szép gondolatát (Jókai alkotta meg a múlt századi magyarság mítoszáét) Sötér is Szerb Antal nyakába varrja, azon az alapon, hogy annak könyvében olvasta.

Az ilyenfajta hiányok csak részben erednek felületességből. A szerző szempontja is kizárja művéből az eddigi kutatások nagy részét. A harmadik fejezet végén összefoglaló képet ad Jókairól, s egyúttal írói programját is kifejti. Hangja patétikus lesz, már nem értekezik, hanem szónokol: „Ünnepi gazdagság ez, a bőség és a fölösleg szertelen, pompázó ünnepe! Jókai hangja, amit sokan betegesen exaltálnak éreztek, öröm és hála érzelmességében fürdik, hisz szüntelenül egy csodás, tündérien felfokozott világban kell élnie, nap-nap mellett meg kell győződnie valóságáról: ha álom lenne csupán, régóta bele-tébolyodott volna már! Boldogabb, ujjongóbb hírekkel nem jött még angyal, mint ő, mikor alászáll világának magaslatáról, hogy hitet, bátortást hozzon magával, egy misztikus rajongó életszemlélet zálogait, bizonyítékait.“ Majd így folytatja: „Művét ma is újnak, időszerűnek érezzük: nem ártott meg neki támadás és féltreírás, nem ártott meg a magasztalás sem. Jókai újból megajándékoz bennünket a kalanddal és a csodával, melyet a realizmus és naturalizmus elvett tőlünk, felfedezi számunkra a lelket, melyről az elemző módszer letörölte a természetfeletti jegyeket... egy kifosztott, tündéri díszait levetkezte tájon Jókai példája ösztökélheti a költészetet az elpredált birtok visszaszerzésére.“ Aki ismeri némiképen Jókait, az idézet alapján megállapíthatja, hogy a szerző azt a már ismerős eljárást követi, hogy kiválaszt az író tulajdonságai közül egyet, amely legközelebb áll egyéniségéhez, és azt dagasztja, növeli, amíg a kiszemelt íróból olyanféle művész nem lesz, amilyent kíván.

Sötér István könyvéből nem a valódi Jókait ismerjük meg, hanem egy érdekes, modern, miszticizmussal és metafizikával kacérkodó író. Szerencsére azonban Jókai egyéniségének jelentékeny részét metszi az az elég élesen megvont kör, amely a szerző világnézetét zárja magába. A könyv tehát alapvető torzítása ellenére is tanulságos és érdekes olvasmány. Nagyműveltségű, iskolázott esztétikus mutatkozik be a kötettel, aki egyformán otthonos a világnézeti árnyalatok és a stilisztikai finomságok elemzésében. Ha képességeit, tanultságát elfoglaltság nélkül, kellő alázattal állította volna Jókai szolgálatába remekművet alkothatott volna. Könyve azonban így is maradandó értéke lesz a Jókai-irodalomnak. Mondanivalója mindig érdekes és sokszor eredeti. F.

Lám Friedrich: *Neue ungarische Lyrik*. Bp., 1942. (Ruszkabányai.) 93 l.

Költőink műveinek a német nyelvre régi és hűséges átültetője Lám Frigyes. Szép és áldozatos feladatot végez, mert hiszen a fordító munkája mindig önmegtagadás. Hamarjában nem is tudnók eldönteni, melyik nép szellemi vagyonának használ-e ezzel jobban: a magyarénak azzal, hogy költészetünk kinészeit a szűk nyelvhatárból kiszabadítva, a nagy német nyelvetterületre bocsátja át, vagy a németnek azzal, hogy hozzásegíti egy idegen, nem értett nyelvű nép nagy költői alkotásainak megismeréséhez.

Ebben a kötetben 37 költő 81 versének német fordítását bocsátotta közre. Lám Frigyes fordítói munkájának és ihletének idején nem ragaszkodik egyazon költőhöz, nem áll egyetlen költő, vagy költői csoport különös szugesztiója alatt. Erre következtetünk abból, hogy a XX. század négy évtizedének legkülönbözőbb költőit fordítja, s megtaláljuk gyűjteményében a leg-

nagyobbak — Ady, Babits — verseitől kezdve a jelenkor még nem értékelt költőinek alkotásaiig a legeltérőbb verseket.

Mindenesetre szuverén joga a fordítónak, hogy kinek melyik versét válassza ki fordításra. Ha azonban az előbb jelzett kettős kultúrfeladatra gondolunk, bármelyik szempontjából jobb lett volna, ha a versek nem a költők nevének betűrendjében, hanem valami más módon megkülönböztető sorrendben kerültek volna a kötetbe. Egy fiatal költő (Gellért Sándor) egyik versénél magyarázatot is ad. Ezt is jobb lett volna vagy elhagyni, vagy mindegyiknél két-háromsoros jegyzetben szólni az íróról. A betűsor megtartása esetén legalább a születési és halálozási év jelezhetette volna, hogy a majdnem félszázados időköz melyik részébe tegye az olvasó a költőt. Mert szemelvények fordítása még a legjobb szemű és fülű olvasónak sem adnak képet az egész költőről.

Lám Frigyes fordítói gyakorlata meglátszik ezen a köteten is. Sorai könnyen, dallamosan gördülnek, verselése kifogástalan. Nyelve, stílusa egy régebbi költői korszak nyelvének, stílusának, szó- és kifejezőkincsének hatását tükrözi. Ez a költői nyelv nem tud annyiszor és annyira váltani, hogy minden magyar költő sajátos és a többitől annyira, eltérő nyelvi és stílusbeli sajátosságait olyan élesen megkülönböztetően éreztesse, mint az az eredetiben lehetséges. Igaz, hogy ez, sőt éppen ez a legnehezebb a fordításban. Ha tekintetbe vesszük, hogy — Lám nem riad vissza a legnehezebb feladatoktól sem, újból csak javára írhatjuk, hogy a korai Babits dús, különös és raffináltan művészi hangtest-képeit éppúgy megpróbálja visszaadni, mint Erdélyi népies-primitív, de éppen egyszerűségükben és természetességükben nem könnyen átültethető sorait.

Lámnak és fordítói művének szerencséje, hogy mindkét nyelvet tökéletesen ismeri s így félreértések — mint ahogy ilyenek nyersfordítások alapján dolgozóknál sűrűbben, mint gondolnók, előfordulnak — nem akadnak nála. Megesik azonban, hogy a fordítás nem fedti pontosan az eredetit. Ady: *Az öreg Künné* című genre-jában a második versszakban kétszer fordul elő a *künn* határozó. Lám az első megváltoztatta, azt hiszem, készakarva, hogy a *drinnen* — *draussen* — ellentétet megcsinálhassa. Aprily: *Madarak* c. verse végén a meleg, becéző *mesebeli nagyapó* kifejezésnek nem felel meg a komoly, fajbiológiai ízű *Ahnherr* szó. De nem akarjuk az érdemes munkát ezen az alapon végigbongészni. Hiszen az ilyen elkerülhetetlen elcsúszások mellett kiváló strofái is vannak. Adynak: *En nem vagyok magyar?* c. verse a maga tömör, sűrített kifejezéseivel erős próbaköve a fordítói készségnek. A vers különösen nehéz utolsó sorait is igen sikerülten fordította Lám. Szabó Richárd.

Hankiss János: *A magyar irodalom közelről*. Bp. 1942. („Forrás.”)
[2] 1.

Ez a könyv barátokat, minél több barátot akar szerezni a magyar irodalomnak itthon. Ezért természetesen a nagyközönség igényeit tartja szem előtt. De a szakember is felfigyel reá, mert a népszerűsítés e nemes fajtája azt megérdemli. Ötletgazdag s helyenkint éppen ebből magyarázható merészebb föltevésektől sem visszariadó interpretációval van dolgunk. Már

a módszertani elgondolás is újszerű tényfelismerésen alapszik: „a műből áradó hangulatba beleszűrődik az olvasás hangulata...” A szerző ezen a kulcspon kívül más módszerrel is sikeresen tárja-nyitja fel a könyv világába zárt irodalmat. Terünk azonban nem engedi, hogy valamennyivel kimerítően foglalkozunk. Bizonyos, hogy kitűnő érzékkel megválasztott példákat illeszt konstrukciójába (talán ezért maradt ki a humanizmus?), s azokat világos elemzéssel hozza az olvasóhoz közel. Helyenkint talán már túloz is a magyarázgatásban, a kifejtésben az olvasó rovására, de végeredményében a tárgyszeretet kit ne ragadna el. Általában az a benyomásunk, hogy ez a könyv inkább az előbeszédhez, semmint az írott szöveghez áll közelebb. S ez a körülmény, hisszük, újabb és sikeres biztosíték annak a célnak az elérésében, ami a szerző nyilvánvaló célja s amire utaltunk már fentebb is: minél több barátot szerezni itthon a magyar irodalomnak.

E mellett, kétséggkívül, olyan megfigyeléseket is tett, amelyek szaktudományunk szempontjából is értékesek és figyelemreméltók. —ry.

Csapodi Csaba: A magyar barokk. (Kincsestár, 16. szám.) Bp., 1942. Magyar Szemle Társaság. 76 l.

Heinrich Lützelér egyik, a barokk-kutatást összegező cikkében a barokk szemléletének két alapvető metódusát említi. Az egyik a kör kerületén mozog, s az egyes barokkjelenségeket a felületen írja le. A másik viszont a kör középpontjából sugarasan indul ki, s a barokknak, mint szellemtörténeti egésznek megragadására törekszik. Az első inkább *fenomenológiai*, a másik inkább *existenciális* jellegű módszer. Csapodi összefoglalásában az első módszert követi. Művének értékei és hibái egyaránt innen erednek. A magyar barokkirodalom és művészet alapvető vonásait, stíluspoblémáit illetően meglehetősen tájékozatlanságban maradunk Csapodi művének olvasása után. De téves volna Csapodi kis könyvét csak a negatívumok szempontjából megítélnünk. Mert ott, ahol a *történelem* lép előtérbe, és a történeti anyagon bizonyítja módszerét, kitűnő részleteket találunk. Pompásan sikerült a vallásos élet jellemzése, vagy a barokk államfölfogás rajza. A történettudomány szociológiai és ismeretelméleti eszközeit meglepő biztonsággal alkalmazza, s ennek kapcsán bőven ad ügyes, sőt frappáns meglátásokat. Egyik legnagyobb érdeme a magyar barokk-korszak *helyes értékelése*. Ma divattá vált Szekffü Gyula nagy-szerű úttörését, a hazai barokk igazi fölfedezését bírálni és ócsárolni. A XVIII. század egyesek szemében még ma is „nemzetietlen kor”. Csapodi bátran és nyíltan kimondja, hogy a XVIII. század a magyar regenerálódás, újjáépítés, az új, boldog magyar élet megalkotásának kora. Rámutat a Regnum Marianum barokk gondolatának nagy jelentőségére: hisz ez biztosította hazánk magyar jellegét, a magyarság jogos vezetőszeropét a jövő számára. *Angyal Endre.*

Kovalovszky Miklós: Ady Endre önképzőkori tag. Bp., 1943. (Szerző.) 72 l.

Az alkotó zseni élete érdekes születése pillanatától kezdve. Hiszen mi-helyt eszmélni kezd, már benyomásokat gyűjt, és az ifjúkori hatások mindig vissza-visszatérnek alkotásaiban. De különösen akkor válik érdekessé a művészi élete, amikor megteszi első szárnypróbálgatásait. Amikor valóban alko-

tóvá válik, bár alkotásai még kezdő kísérletek, bizonytalan nekilendülések. az ifjúkor romanticizmusával telt szubjektív ömlengések. És mégis felismerhetjük bennük a művészt. Egy-egy odavetett színfoltjuk már sejtetni számunkra, hogy itt „oroszlánkörmökkel“ lesz dolgunk. Különösen érdekes egy költő pályaindulása. Amikor először gondol arra, hogy érzéseit, lelkének lecsapódásait papírra vessen: ez a korszak minden irodalomtörténettel foglalkozó embernek gyönyörűsége. Ady Endre írói működését már számosan feldolgozták, az Ady-irodalom — éppen a folyton felburjánzó Ady-problémák miatt — egészen nagyszabású, csak a költő diákkoráról van kevés adatunk. Arról a korszakról, amikor a kis érmindszenti gyerek már költővé akar lenni. Első költői kísérletei Zilahhal függenek össze, itt lépi át a forrongó kamaszkor éveit, itt lesz ifjúvá, sőt férfivé. Kovalovszky Miklós könyve Ady zilahi éveiről szól. Az ifjú költő önképzőkori működését vetíti elénk, de ebből az iskola felügyelete alatt álló, szabályozott munkából már egy nagy költő profilja rajzolódik elénk. Olyan emberé, aki az önképzőkör gyakran sablonos életébe harsogó színfoltot kever a maga egyéni értékléseiével. Kovalovszky Miklós először az önképzőkörök multszázadi irodalmi jelentőségét tárgyalja, majd Ady zilahi diákévének adatait tárja elénk lebiíncselő érdekességgel. Az ötödik gimnáziumtól kezdve járt Ady Zilahra, általában jó diák volt mindig, érettségije is igen szépen sikerült. Az önképzőkörnek buzgó munkása négy éven át, de érdekes, hogy többet bíralt más műveket, és kevesebbszer mutatkozott be saját munkájával. Működése általában sikeres volt. Ha összegezni akarnánk azt, hogy mi található a zilahi diákban a későbbi Adyból, akkor a következőt láthatjuk: Ady igen zárkózott ifjú volt már ekkor is, igazi barátot nem talált diáktársai között. Cimbora ugyan akadt *mulatozásai* közben. Mert a zilahi kollégium eléggé liberálisan kezelte a felnőtt diákokat, gyakran botránnyokba fajult mulatozásait nem büntették. Az éjtszakái életet Zilahon szokta meg Ady. Önképzőkori működését általában a *gúnyos hang* és az *ellenzékieskedés* jellemzi, ebből érthetjük meg, hogy inkább *bírált*, semmint alkotott. Gúnyos bírálatai hosszú ideig iskolát teremtettek a zilahi önképzőkörben. Benyújtott versei valódi ifjúkori kísérletezősek, Reviczky és Vajda bús borongásai érezhetők rajtuk. Kovalovszky Miklós kutatásaival újabb adatot nyújtott Ady életművének ismeretéhez, és jól megírt tanulmányával a magyar irodalomtörténet számára értékes forrást szolgáltatott.

Batizi László.

Kárpáti Aurél: *Néma hegedű*. Bp., 1943. (Singer és Wolfner.) 312 l.

A szerző e kötetben hírlapi cikkeit, tanulmányait, írói arképeit gyűjtötte össze. Hírlapírói munkásságának gerince kritikái: színházi előadásokról, képtárlatokról és könyvekről írt bírálatok. Stílusa egyéni, cikkei hangulatosak. Három ciklusba gyűjtötte össze ezeket: *Különös szünóra*, *Lezárt világ*, és *Dal az ifjúságról*. A ciklus címét egy-egy darab címétől nyerte. Sok a kötetben a megható ifjúkori emlék, a társadalmi elmélkedés, vannak benne cikkek óceánrepülőkről, népszokásokról, több leírás a Balatonról, a régi Pest-Budáról, tényérjéslásról, az ú. n. östehetségről. E helyen irodalmi és művészeti rajzaira óhajtunk rámutatni. Az első ciklusban Swift *Gulliverjéről* és Turgyev *Nemesi fészekjéről* találunk elmélkedéseket, a mai író nehéz helyzetéről tanulmányt.

a másodikban Prohászka Ottokárról, Gulácsy Lajos festőről, Ady Endre özvegyéről: Boncza Bertáról, Cholnoky Viktorról, Krúdy Gyuláról, Szini Gyuláról és egy hangulatos rajzot Petőfi utolsó óráiról. Van benne egy cikk egy ezektől meglehetősen távoli íróról: a francia Proust-ról. A kötet élvezését néhol megzavarják elhalványodott aktualitásokra utaló célzások. Egészben az ízléses kiállítású kötet, szépen megírt, hangulatos, elmélyedő cikkek gyűjteménye: anyagát érdemes volt könyvbe menteni az újságok és folyóiratok hamar elsárguló köteteiből. R.

Kardos Albert: Oláh Gábor s a Csokonai-Kör. Debrecen, 1943. (Városi Nyomda.) 57 l.

Kardos Albert kis munkája nemcsak Oláh Gábor életéhez szolgáltat fontos adatokat, hanem a költő és a Csokonai-Kör kapcsolatán keresztül bepillantást enged Debrecen századeleji irodalmi életébe is. A költő és a Csokonai-Kör kapcsolata a Kör mecénási tevékenységével kezdődött: 1906-ban anyagi támogatásával lehetővé tette a fiatal tanár egyik tudományos dolgozatának, a „Debreceni nyelvjárás“-nak a megjelenését. Közvetlen összeköttetésbe a százados Csokonai ünnepséggel kapcsolatban került a Körrel, amikor „Diákélet Csokonai korában“ c. egyfelvonásosa az ünnepség fénypontja volt. Később többször résztvett a Kör Pályázatain, mindig több-kevesebb sikerrel. Korán megkezdte felolvasói tevékenységét is; vagy irodalomtörténeti tanulmányaival, vagy költeményeivel szerepelt s nagyban hozzájárult a kör szellemi színvonalának emeléséhez. A Kör sem volt hálátlan országos nevű tagja iránt: 1911-ben anyagi támogatásával lehetővé tette a beteg költő felépülését. A Csokonai-Kör 1905-ben választotta Oláh Gábort tagjai sorába; 1908-ban már választmányi tag, 1920-ban pedig alelnök. 1942-ben pedig ezüst babérkoszorúval tiszteli meg őt az irodalmi társaság; a nagybeteg költőnek ez volt utolsó öröme életében; betegsége 1942. június 23-án a leggondosabb ápolás ellenére is végzett vele. Temetését a Csokonai-Kör rendezte s halott költő-tagjának megadott minden pompát, amit csak megadhatott. Oláh Gábor végrendeletében 5000 pengőt hagyott a Körre, s ezzel hálalta meg a Kör sok gondoskodását. A kis füzetet a költő 1912-ből származó fényképe díszíti. G.

Csorba Zoltán: Miskolc és Borsod az irodalomban. Miskolc, 1942. (Szerző.) 160 l. 6 t.

Lám Frigyes: Győr a magyar regény- és novellairadalomban. Győr, 1942. (Baross ny.) 49 l.

Az ilyen művekben mindig van valami a szűkebb pátria szeretetéből, s épp ezért, ha nem is elfogulatlanok, hasznosak, mert a szerző jól ismeri a tájat és történetét. Felkutat olyan kapcsolatokat, amelyek a nemzeti irodalomtörténet írójának is becsesek. Minél inkább érvényesül a teljesség szempontja, annál inkább különböznek az ismertetett művek irodalmi értékben. Mégis, a bennük felbukkanó témák történeti alapja, eredete így kerül felszínre (pl. a győri Rézkakas mondája). Különösen érdekes és értékes e tekintetben Lám k's összeállításai. Egy hosszú és szorgalmas élet tapasztalata, élmény, kutatása

nyomja rá bélyegét. Csorba összeállítása, legalább is a bevezetés ígérete szerint nagyobb igényű és elyszerűbb. Újat azonban nemigen hoz, csupán ismert anyagot csoportosít. Feldolgozása még elveinek sem igen tud érvényt szerezni s így jelen műve nem alkalmas a meggyőzésre. Számbaveszi azokat az írókat, akiket Borsod adott a magyar irodalomnak; — ennyi az egész. Bevalljuk, bármennyire óhajtuk is a vidéki művelődés minél nagyobb megerősödését, ennek ily öncélú értelmezését nem tarthatjuk szerencsésnek. ry.

Lukács József: A magyar katonai hírlapok és folyóiratok bibliográfiája II. Rákóczi Ferentől napjainkig. (1705—1941.) Bp., 1942. (Lukács Sándor). 189, 3 l., 2 t.

Hírlapjaink tervszerű bibliográfiai és történeti feldolgozása id. Szinnyei József halálával abbamaradt és csak néhány év óta vettek a magyar sajtótörténeti törekvések új lendületet. Lukács József most a magyar katonai hírlapok és folyóiratok teljes jegyzékét bocsátja a tudományos kutatás rendelkezésére. A feldolgozott anyagnak a különleges időszerűségein kívül jelentőséget kölcsönöz ez a körülmény, hogy a magyar időszakai sajtó első terméke, a *Mercurius Hungaricus* is hadi újság, majdnem a mai értelemben vett tábori újság volt és fajtánk történetének legnevezetesebb fordulópontjai — gondoljunk csak 1849-re! — a katonai hírlapokat ismételten nagy szerephez juttatták. Lukács művének főrészében 186 katonai jellegű időszakai sajtótermék pontos címlírását adja. Az egyes bibliográfiai felvételek az Orsz. Széchényi Könyvtárban kialakult modern szempontokhoz igazodnak; az azonosításhoz feltétlenül szükséges adatokban az idők folyamán beállott változásokat is feltüntetik, valóságos kis hírlapmonografiák. Különös dícséretet érdemel a katonai lapok jelenlegi lelőhelyének pontos feltüntetése. Az anyag jelentékeny része a köteleespéldánytörvényeken kívül áll s így közkönyvtárakban csak hiányosan található; szerző szorgalmát és lelkiismeretességét jellemzi az általa köz- és magánkönyvtáraknak a jegyzékből kitűnő nagy száma. A bibliográfiai részt módszertani bevezetés előzi meg; függelékében viszont a katonai sajtó időrendi, továbbá megjelenési helyek szerinti összeállítását, a katonaszerkesztők névjegyzékét, végül a Magyarországon felfalálható *német* katonaujságok címeit közli. Ez utóbbi részhez Szczmó Piroska írt németnyelvű bevezetést, míg a magyar részt vitéz Rózsás József előszava vezeti be. D. B.

500 év humora. Vidám antológia. Szerkesztette: *Keményfy* János. Bp., [1942.] (Béta.), 420 l.

A könyv az előszó szavai szerint a nagyközönség számára készült, szórakoztatás céljából. Antológia, amely nem egy kornak vagy egy szerzőnek műveiből ad ízelítőt, hanem a történelmi fejlődés keretében olyan irodalmi alkotásokat mutat be, amelyekben a magyar lélek, a magyar nép humor iránti érzéke, illetőleg a humor nyelvi kifejlődésében való művészete nyilatkozik meg. Irodalomtörténeti szempontból érdekes és tanulságos áttekintést nyújt, s a nagyközönséget szórakoztatva irányítja emberi és örök értékeinek mélyebb megismerése felé. Leggazdagabban modern elbeszélő irodalmunk van képviselve, de helyet kap benne a magyar nép jóízű humora is, amely az évszázadok folyamán semmit sem veszített üde frissességéből és jóízű zamatából. Cs. G. K.